

Universiteit Utrecht

Omgang van leerkrachten uit het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam met
kindermishandeling

Dorien C. S. Mangkoeredjo

Omgang van leerkrachten uit het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam met
kindermishandeling.

*Een onderzoek naar de manier waarop leerkrachten voorlichting geven,
kindermishandeling signaleren, handelen op signalen van
kindermishandeling en de maatschappelijke drempels hierbij*

Dorien Christa Sabrinah Mangkoeredjo (3497321)
Master Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken
Universiteit Utrecht, 25 juni 2015
Thesisbegeleider: Dr. Chris Baerveldt

Dankwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn master thesis gericht op de manier waarop leerkrachten uit het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam omgaan met kindermishandeling en de maatschappelijke drempels hierbij. Na al het harde werk voor deze thesis, ben ik aan het einde gekomen van deze leerzame rit.

Graag wil ik van deze gelegenheid gebruik maken om een ieder te bedanken die ervoor hebben gezorgd dat ik dit onderzoek tot een goed einde kon brengen.

Allereerst gaat mijn dank uit naar alle respondenten, die tijd vrij maakten om input te leveren voor dit onderzoek. Ook bedank ik Chris Baerveldt, mijn begeleider van de Universiteit Utrecht, voor zijn actieve begeleiding en gerichte feedback die hij meerdere keren in het jaar gaf. Ook het team van Stichting Alexander wil ik bedanken voor het helpen opstarten van dit onderzoek. Zonder jullie allen was dit onderzoek niet zo prettig verlopen en had ik niet de informatie die ik nu verkregen heb!

Ten slotte, mama en Guido, jullie ook bedankt voor de enorme steun en woorden van bemoediging die ik heb mogen ontvangen. Niet alleen gedurende dit onderzoek, maar gedurende mijn gehele studietijd.

Dan rest mij u allen nog veel leesplezier toe te wensen!

Amsterdam, 25 juni 2015
Dorien Mangkoeredjo

Samenvatting

In dit onderzoek werd onderzocht hoe leerkrachten uit het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam omgaan met kindermishandeling. Hiernaast werd er onderzocht wat maatschappelijke drempels hierbij waren. Inzicht in de wijze waarop leerkrachten in de gemeente Amsterdam omgaan met kindermishandeling en de maatschappelijke drempels hierbij, kan voor de gemeente Amsterdam en scholen die een actieve bijdrage willen leveren in de aanpak van kindermishandeling van nut zijn.

Voor dit onderzoek zijn er tien half-gestructureerde interviews geweest met leerkrachten van vier basisscholen en twee half-gestructureerde interviews met intern begeleiders van twee van deze basisscholen. Ook is de verplichte meldcode van deze scholen geanalyseerd.

Alle leerkrachten gaven aan geen voorlichting te verschaffen aan ouders over wat kindermishandeling is en hoe dit voorkomen kan worden. Een aantal leerkrachten gaven aan wel voorlichting te geven aan leerlingen over het onderwerp. Daarnaast gaven de meeste leerkrachten aan kindermishandeling te signaleren door te observeren en door gesprekken aan te gaan met leerlingen. De meeste leerkrachten gaven ook aan bij het signaleren van kindermishandeling de verplichte meldcode te gebruiken als leidraad voor het handelen. De maatschappelijke drempels hierbij hadden vooral te maken met de attitude van leerkrachten.

Aan scholen en de gemeente is aanbevolen om leerkrachten te ondersteunen in hun verantwoordelijkheid in het voorkomen en verminderen van kindermishandeling.

ABSTRACT

Objective: The purpose of this research was to explore how elementary school teachers in Amsterdam contribute in the prevention of child maltreatment. Correspondingly, factors that formed a barrier for this prevention were also explored. The results of this study might give governments and elementary schools some valuable insights in the prevention and reduction of child maltreatment. **Method:** Twelve interviews were carried out in four elementary schools in Amsterdam. There have been ten semi-structured interviews with teachers, two semi-structured interviews with internal coaches and the mandatory protocol for reporting child maltreatment has been analyzed. **Results:** None of the teachers that responded in this research were giving education to parents about the phenomenon or the prevention of child maltreatment. Only few of them provided education to their students about this topic. Moreover, most teachers recognized childmaltreatment due to observing and having conversations with their students. Most teachers also acted according to the guidelines of the mandatory reporting code whenever they identified signs of child maltreatment. Providing education about child maltreatment to parents and children, recognizing and acting on signals of childmaltreatment are thresholds of society and were present mostly because of attitudes of teachers to the phenomenon. **Conclusion:** It is recommended that schools and local governments support teachers in this responsibility of prevention and reduction of child maltreatment. *Keywords:* child maltreatment, child abuse, child neglect, domestic violence, sexual abuse, elementary school, students, teachers, competences

Inleiding

Kindermishandeling is een probleem dat in Nederland veel voorkomt.

In onze samenleving zijn er jaarlijks naar schatting ongeveer 119000 kinderen slachtoffer van kindermishandeling (Alink et al., 2011; Jeugdzorg Nederland, 2013). Volgens onderzoek van het Nederlands Jeugd Instituut (NJI) ligt het aantal slachtoffers in de gemeente Amsterdam op circa 8200 kinderen (Gemeente Amsterdam, 2014).

Volgens het beleidskader van de gemeente Amsterdam moet er niet alleen actief aandacht komen voor het geven van voorlichting aan burgers over het onderwerp kindermishandeling. Ook moet er extra aandacht komen voor het signaleren en het handelen op signalen van kindermishandeling. De gemeente wil dat beroepskrachten hierin een belangrijke rol gaan spelen. Dit betekent dat beroepskrachten die met kinderen werken, vanaf 1 juli 2013 verplicht zijn om een vaste procedure te volgen, namelijk door de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld –hierna te noemen meldcode- te gebruiken (Gemeente Amsterdam, 2015). Deze meldcode is bedoeld om het signaleren en het handelen op signalen van kindermishandeling in goede banen te leiden (Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik, 2014).

Uit onderzoek van Bureau Veldkamp en het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2012) is gebleken dat ongeveer de helft van professionals die werken met kinderen, voor 1 juli 2013, zich onvoldoende toegerust vonden, goed om te gaan met vermoedens van kindermishandeling. Daarnaast was er sprake van handelingsverlegenheid bij het signaleren van kindermishandeling. Onder leerkrachten van basisscholen was dit aantal het hoogst. Na 1 juli 2013 is er nog geen onderzoek gedaan naar de manier waarop leerkrachten omgaan met kindermishandeling en de maatschappelijke drempels hierbij.

Dit onderzoek heeft daarom tot doel inzicht te verkrijgen in hoe leerkrachten uit het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam, omgaan met kindermishandeling. Hiernaast wordt er onderzocht wat maatschappelijke drempels zijn in de manier waarop leerkrachten uit basisscholen in de gemeente Amsterdam omgaan met kindermishandeling.

Inzicht in de wijze waarop leerkrachten in de gemeente Amsterdam omgaan met kindermishandeling en de maatschappelijke drempels hierbij, kan voor de gemeente Amsterdam en scholen die een actieve bijdrage willen leveren in de aanpak van kindermishandeling van nut zijn. Zo kan de verkregen input uit dit onderzoek meegenomen worden in de organisatie van scholen en de ondersteuning die aan leerkrachten gegeven wordt. Wellicht dat de gemeente Amsterdam hierin ook een rol kan spelen.

In dit onderzoek staan de volgende onderzoeksvragen centraal, namelijk:

- 1) Hoe gaan leerkrachten in het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam om met kindermishandeling?
- 2) Wat zijn maatschappelijke drempels in de manier waarop leerkrachten uit basisscholen in Amsterdam omgaan met kindermishandeling?

Theoretisch kader

Om goed te kunnen begrijpen hoe leerkrachten uit het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam omgaan met kindermishandeling, wordt allereerst een overzicht gegeven wat onder kindermishandeling wordt verstaan en wat de oorzaken en gevolgen hiervan kunnen zijn. Hierna wordt er gekeken naar wat volgens internationale en nationale literatuur werkzaam kan zijn in de aanpak van kindermishandeling, de rol die leerkrachten uit het basisonderwijs hierin spelen en tot slot welke theorieën er kunnen zijn als het gaat om de maatschappelijke drempels in de manier waarop leerkrachten omgaan met kindermishandeling.

Kindermishandeling

Tot een definitie komen van kindermishandeling is erg lastig, want wat de één onder kindermishandeling verstaat, zal voor een ander anders zijn. Eén reden hiervoor is, dat elke cultuur haar eigen opvattingen heeft als het gaat om het opvoeden en disciplineren van kinderen (Elliott & Urquiza, 2006; Runyan et al., 2010). Hiernaast leggen sommige definities de focus op de mate waarin een kind schade toegebracht wordt, terwijl andere definities zich juist concentreren op de gedragingen en de intenties van ouders.

In Nederland wordt uitgegaan van de volgende definitie van kindermishandeling, namelijk: “Elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van lichamelijke, emotionele of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief op passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van lichamelijk of emotioneel letsel” (Ministerie van VWS & ministerie van Ven J, 2014). Binnen deze definitie wordt kindermishandeling onderscheiden in lichamelijke en emotionele mishandeling, lichamelijke en emotionele verwaarlozing en seksueel misbruik. De laatste jaren is er ook steeds aandacht voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld (Wolzak & Ten Berge, 2005).

Oorzaken

Voor kindermishandeling is er geen eenduidige oorzaak te noemen. Verschillende oorzaken liggen ten grondslag aan kindermishandeling. Zo stellen Ronan, Canon & Burke (2009), dat individuele persoonlijke problemen van ouders, zoals het hebben van psychiatrische problemen, een laag zelfbeeld en een positieve kijk op antisociaal gedrag, de kans op kindermishandeling verhogen. Hiernaast spelen alcohol- en/of drugsverslaving volgens andere onderzoekers een rol (Moritsugu, Vera, Wong & Grover- Duffy, 2013; Stith et al., 2009). Verder stellen Ronan en collega's (2009), dat nare jeugdervaringen met kindermishandeling van ouders een rol spelen bij het mishandelen van hun eigen kinderen. Ook vormen slechte opvoedingsvaardigheden, zoals het negatief uitdrukken van emoties naar kinderen (Ronan et al., 2009; Wilson, Rack, Shi & Norris, 2008) en het krijgen van een kind op jonge leeftijd een groot risico (Ronan et al., 2009).

Onderzoekers stellen ook dat sociaal-economische factoren, zoals hoge criminaliteit, drugsproblematiek, armoede en gebrek aan sociale cohesie in buurten, de kans op kindermishandeling verhogen (Coulton, Crampton, Irwin, Spilsbury & Korbin, 2007; Moritsugu et al., 2013). Net zoals sociaal isolement (Ronan, et al., 2009). Euser, van IJzerdoorn, Prinzie & Bakermans-Kranenburg (2011) beweren zelfs dat buurtfactoren meer effect hebben op kindermishandeling, dan individuele persoonlijke factoren. Ook ander onderzoek uit Nederland laat zien dat kindermishandeling vaker voorkomt in gezinnen waarvan de ouders laag opgeleid en werkloos zijn. Deze gezinnen wonen vaak in buurten waar er sprake is van hoge criminaliteit, drugsproblematiek, armoede, gebrek aan sociale cohesie en sociaal isolement (Euser, 2009).

Ook in Amsterdam blijken gezinsproblemen, zoals het opgroeien in een multiprobleem gezin, ernstige individuele problemen van ouders en pedagogische onmacht, naast het opgroeien in buurten met een hoge criminaliteit, armoede en werkloosheid, de belangrijkste risicofactoren te vormen voor kindermishandeling (Gemeente Amsterdam, 2014).

Gevolgen

De gevolgen voor kindermishandeling kunnen ernstig zijn. Slachtoffers lopen niet alleen op korte termijn lichamelijke problemen op, zoals: blauwe plekken, brandwonden, botbreuken en schade aan inwendige organen (Wolzak & Ten Berge, 2005). Uit internationaal onderzoek

van Cyr, Euser, Bakermans- Kranenburg, en Ijzendoorn (2010) is gebleken dat slachtoffers ook emotionele problemen oplopen zoals stoornissen. Daarnaast stellen Springer, Sheridan, Kuo, en Carnes (2007), dat slachtoffers grote kans lopen op depressies. Het is mogelijk dat lichamelijke en psychische problemen pas in de volwassen jaren zichtbaar worden of zich aanhouden (Springer et al., 2007). De ernst van de gevolgen van kindermishandeling hangt volgens McGloin en Widom (2001) sterk af van verschillende factoren, zoals: de ernst van kindermishandeling, de leeftijd waarop het begint, de frequentie waarop het gebeurt, de aan- of afwezigheid van steun uit de omgeving en de persoonlijkheid van het kind. De gevolgen voor kindermishandeling zijn uiteraard groter bij ernstige vormen van mishandeling, verwaarlozing en/of misbruik. Ook is de kans op aanhoudende schade op latere leeftijd, groter voor kinderen die op jonge leeftijd, vaak en hardnekkig mishandeld worden. Toch kan het voorkomen dat kinderen opgroeien zonder al te veel problemen. Een beschermende factor, zoals ervaren steun kan hiervan een oorzaak van zijn. Immers, blijkt uit onderzoek van McGloin en Widom (2001) dat kinderen die in moeilijke situaties verkeren beter functioneren bij ervaren steun van belangrijke volwassenen, dan kinderen die geen steun ervaren.

Naast de mogelijkheid dat kindermishandeling negatieve gevolgen heeft voor kinderen, kan kindermishandeling ook negatieve gevolgen hebben voor de maatschappij. Denk hierbij aan de kosten die gemaakt worden als gevolg van het beroep op medische en geestelijke gezondheidszorg, extra onderwijsinspanningen, kinderbeschermingsmaatregelen, maatschappelijke uitval of arbeidsongeschiktheid (Dubowitz & Bennet, 2007; Nelson et al., 2002; Springer et al., 2007). Volgens Meerding (2005) worden de kostenbesparingen die een goede preventie van kindermishandeling op zou kunnen leveren, geschat op miljoenen.

Preventie

Net als Meerding (2005) benadrukken andere onderzoekers het belang van preventie (Hermanns, 2008; Van Rooijen, Berg & Bartelink, 2013). Uit onderzoek van Mikton en Butchart (2009), die een internationaal overzicht hebben gegeven van aanpakken in verschillende landen blijkt dat preventieprogramma's effectief zijn. Preventie heeft tot doel kindermishandeling te voorkomen of de kans op herhaling zo minimaal mogelijk te maken (Gemeente Amsterdam, 2015).

Voorlichting aan kinderen

Uit nationaal onderzoek naar de effectiviteit van preventie programma's die beogen

kindermishandeling te voorkomen of te stoppen, is gebleken dat voorlichting aan kinderen een positief effect heeft op hun kennis en vaardigheden. Onderzoekers geven aan dat dit het beste gebeurt op basisscholen (Hoefnagels et al., 2001; Van Rooijen et al., 2013). De meeste voorlichtingsprogramma's beginnen in groep zes. Voorlichtingsprogramma's in het primair onderwijs in Nederland, die effect hebben op kennis zijn: Het Klokhuis, het Marietje Kesselproject en het schoolprogramma 'Safe You Safe Me (SYSM).

Het Klokhuis voorlichtingsprogramma bestaat uit een serie van afleveringen en een lespakket over kindermishandeling voor groep zeven en acht van het basisonderwijs. Hoefnagels en collega's (2014) hebben onderzoek gedaan naar de effecten van het Klokhuis. Het is gebleken dat kinderen bij wie het lespakket in de klas ter sprake kwam, kindermishandeling vaker zijn gaan herkennen dan kinderen bij wie het lespakket in de klas niet ter sprake kwam. Ook kinderen bij wie het Klokhuis in de klas besproken werd, zijn na school vaker over kindermishandeling gaan praten dan kinderen bij wie het Klokhuis niet in de klas werd besproken. Kinderen spraken echter niet met een ander kind of de leerkracht over kindermishandeling als het kind dit zelf mee zou maken. Een mogelijke oorzaak die Hoefnagels en collega's (2014) hebben aangegeven is, dat de meeste kinderen in de klas niet mishandeld zijn en dus het onthullen van kindermishandeling door een kind allerminst vanzelfsprekend is.

Het Marietje Kessels Project is een seksespecifiek voorlichtingsprogramma, dat gericht is op het vergroten van de fysieke en mentale weerbaarheid van leerlingen in groep zeven en acht van het basisonderwijs. Hiertoe worden door opgeleide leerkrachten twaalf lessen van elk één uur onder schooltijd aan de leerlingen gegeven. Door middel van groepsgesprekken, fysieke (zelfverdedigings-)oefeningen, rollenspellen en opdrachten leren de kinderen situaties van machtsmisbruik herkennen, hun handelingsmogelijkheden in ongewenste of onveilige situaties te vergroten en hoe en waar om hulp gevraagd kan worden (Van der Vegt, Diepeveen, Klerks & De Weerd, 2001). Uit onderzoek van Van der Vegt en collega's (2001) is gebleken dat het Marietje Kessels Project vooral op kennis en bewustzijn een positief effect heeft. Minder aantoonbare effecten zijn er op vaardigheden en gedrag.

Het schoolprogramma 'Safe You Safe Me (SYSM) bestaat uit een professionele training voor leerkrachten, een interactieve ouderbijeenkomst, lesmateriaal voor leerlingen van groep zes tot en met acht en een digitaal protocol over wat men kan doen bij het vermoeden van

kindermishandeling op de basisschool. Het effect van het Safe You Safe Me schoolprogramma op de kennis van de internationale rechten van het kind en de verschillende vormen van kindermishandeling bij de kinderen is onderzocht. Onderzoek van het ZonMw (2014) heeft aangetoond dat de kennis van de kinderen aanzienlijk was toegenomen, onafhankelijk van hun leeftijd en of ze in groep zes, zeven of acht zaten. Ook bleek het Safe You Safe Me schoolprogramma het bewustzijn bij kinderen en schoolpersoneel te vergroten en kan het gezien worden als een waardevol instrument om dit te bereiken.

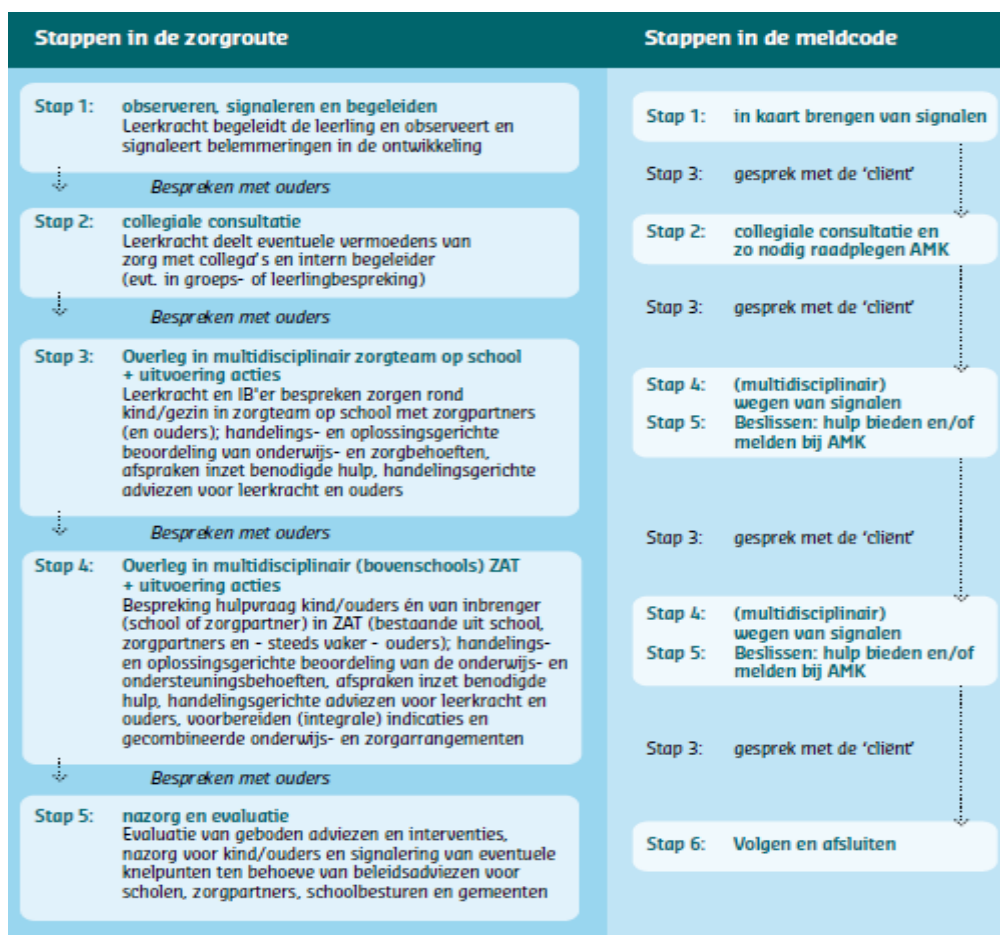
Voorlichting aan ouders

Voor ouders kan voorlichting eveneens de opvoedingsvaardigheden versterken en kindermishandeling voorkomen. Volgens Van Rooijen en collega's (2013) zijn er voor ouders allerlei voorlichtingsmateriaal beschikbaar in de vorm van brochures, tijdschriften, internetsites, boeken en tv-programma's. Het schijnt dat ouders hier veel gebruik van maken. Er is echter nog nauwelijks onderzoek verricht over de effectiviteit van dit soort materiaal (Van Rooijen et al., 2013). Een aantal onderzoeken waar de effectiviteit wel bewezen is, is dat van het Safe You Safe Me schoolprogramma en het Klokhuis. Van het Safe You Safe Me schoolprogramma is bekend dat het de bewustwording over kinderrechten en kindermishandeling bij ouders vergroot (ZonMw, 2014). Uit onderzoek naar de effecten van Het Klokhuis, blijkt dat ouders die naar de Klokhuis afleveringen hebben gekeken, vaker met hun kinderen praten over kindermishandeling dan het geval was voor de afleveringen. Bij kinderen waarvan de lespakketten aan de orde zijn geweest in de klas, rapporteerden ouders meer met hun kinderen over kindermishandeling gesproken te hebben (Hoefnagels et al., 2014). Programma's die zich niet enkel alleen richten op kinderen, maar ook op ouders zijn volgens Hermanns (2008) en Topping en Barron (2009) succesvoller.

De rol van leerkrachten en de meldcode

Door de bestaande en lange termijn contacten die leerkrachten met kinderen hebben, is de basisschool een belangrijke vindplaats voor signalen van kindermishandeling (Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik, 2014). Volgens Gilbert en collega's (2009) hebben leerkrachten een belangrijke taak in het signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling. Volgens het NJI (2012) is het de taak van leerkrachten om bij signalen te overleggen met collega's en in gesprek te gaan met het kind en de ouders. Wanneer er hulpverlening nodig is, is het de taak van de leerkracht om vanuit de intern begeleider hulpverlening te organiseren of een melding bij Veilig Thuis (het voormalig Advies en

Meldpunt kindermishandeling en huiselijk geweld) te doen. Echter, aarzelen leerkrachten vaak om kindermishandeling ter sprake te brengen of signalen van kindermishandeling te zien. Soms vangen leerkrachten wel signalen op, maar weten niet wat hiermee gedaan moet worden (NJI, 2012; Kenny, 2004). Met de nieuwe wetgeving voor de verplichte meldcode zijn leerkrachten verantwoordelijk voor het signaleren van kindermishandeling en het handelen hierop. Het doel van de meldcode is om het signaleren van en het handelen op kindermishandeling in goede banen te leiden (NJI, 2012). Zie figuur 1 voor de stappen van de meldcode.

Figuur 1: De meldcode

Conclusie 1

Uit de literatuur blijkt dat er mogelijk positieve effecten zijn van het geven van voorlichting via scholen aan kinderen en ouders over kindermishandeling. Zo kan voorlichting een positief effect hebben op kennis en vaardigheden van kinderen en ouders, waardoor kindermishandeling wordt voorkomen of gestopt. Hiernaast blijkt uit de literatuur dat

leerkrachten verantwoordelijk zijn voor het signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling. Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag: *Hoe leerkrachten uit het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam omgaan met kindermishandeling?*, is er daarom specifiek gekozen voor de onderzoeksthema's: voorlichting aan kinderen en ouders, signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling. Aangezien het werken met de meldcode bij het signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling voor leerkrachten verplicht is, ligt het ook voor de hand om de meldcode in dit onderzoek te betrekken.

Om ook antwoord te kunnen geven op de tweede onderzoeksvraag: *Wat zijn maatschappelijke drempels in de manier waarop leerkrachten uit de gemeente Amsterdam omgaan met kindermishandeling?*, wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van het ASE model van de Vries en collega's (1988).

Het ASE-model van de Vries en collega's (1988), is een model waarin de theorie van Ajzen & Fishbein (1980) over gepland gedrag is geïntegreerd en aangepast. Volgens het model van Ajzen & Fishbein wordt gedrag bepaald door de neiging die een persoon heeft om dat gedrag te vertonen. Met andere woorden, de intentie van een persoon is de belangrijkste determinant, die zorgt voor een bepaald gedrag. Hierbij beïnvloedt de attitude, de subjectieve norm en de waargenomen gedragscontrole de intentie van een persoon. Onder attitude behoren de opvattingen en de evaluaties over de consequenties van bepaald gedrag. De subjectieve norm wordt gevormd door de ervaren opvattingen uit de omgeving van een persoon. Onder de waargenomen gedragscontrole wordt de eigen controle verstaan die een individu ervaart en verwacht over het uit te voeren gedrag.

De Vries en collega's maken in het ASE model onderscheid tussen Attitudes (A), Sociale invloeden (S) en Eigen effectiviteitverwachtingen (E). Factoren die ontleend zijn aan Ajzen & Fishbein's (1975) theorie voor gepland gedrag. Attitude heeft dezelfde betekenis als in de theorie voor gepland gedrag, echter in het ASE model wordt in plaats van de subjectieve norm de term sociale invloed gebruikt en wordt er niet van waargenomen gedragscontrole gesproken, maar van eigen effectiviteitverwachting. Attitude, bepaalt hoe een persoon oordeelt over een specifiek gedrag. De manier hoe iemand oordeelt over dit specifiek gedrag hangt nauw samen met de kennis van deze persoon en de verwachtingen die degene heeft ten aanzien van de uitkomsten. Voor- en nadelen van een specifiek gedrag, de overtuigingen en

de gewoonten van een persoon, zijn belangrijke componenten die invloed uitoefenen op het gedrag van de persoon (Azjen, 2001). Hierin is bewustzijn een belangrijke component van attitude, aangezien bewustzijn over een bepaald onderwerp de overtuigingen die iemand heeft beïnvloed en zodoende ook invloed uitoefent op het oordeel die iemand over het onderwerp heeft (Priluck & Till, 2004). Naast bewustzijn, speelt kennis een belangrijke rol bij de vorming van percepties en overtuigingen en is deze dus van invloed op de keuzes die mensen maken (Wilcock, Pun, Khanona, & Aung, 2004). Wat de sociale invloed volgens het ASE model betreft, bestaat deze niet alleen uit de subjectieve of sociale normen, maar ook uit het bewust nabootsen van bepaald gedrag, perceptie van gedragingen van anderen, sociale steun en sociale druk uit de directe omgeving. Ook bestaat de eigen effectiviteitverwachting volgens het ASE model net als de waargenomen gedragscontrole, uit het geloof dat mensen hebben over hun eigen mogelijkheden om een bepaald gedrag te vertonen (Lechner & De Vries, 1995). Ten slotte stellen de Vries en collega's (1988), dat intenties alleen niet leiden tot een specifiek gedrag. Ook waargenomen barrières in de omgeving spelen een rol. Barrières refereren hierbij aan externe mogelijkheden.

Conclusie 2

Om te achterhalen wat de maatschappelijke drempels zijn in de drie onderzoeksthema's; voorlichting aan ouders en kinderen, signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling, wordt het ASE model gebruikt bij leerkrachten uit het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam. Het ASE model is immers goed te gebruiken voor dit onderzoek, aangezien het model de intenties achter bepaalde gedragingen onderzoekt als voorwaarde waarom gedrag wegblijft.

De attitude van leerkrachten kan in dit onderzoek een maatschappelijk drempel vormen voor het verschaffen van voorlichting aan kinderen en ouders, het signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling. Zo kunnen nadelen ten opzichte van het verschaffen van voorlichting aan kinderen en ouders, het signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling drempels zijn, net als de overtuigingen, gewoonten, het bewustzijn en de kennis die leerkrachten hierbij hebben.

De sociale steun en ondersteuning die leerkrachten ontvangen kunnen in dit onderzoek ook een maatschappelijk drempel vormen in het verschaffen van voorlichting aan kinderen en ouders, het signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling. Zo kan de sociale norm op scholen voor leerkrachten van invloed zijn op het daadwerkelijke gedrag van leerkrachten. Ook de ervaren steun van de omgeving kunnen voor leerkrachten

maatschappelijke drempels zijn. Daarnaast kunnen leerkrachten ook een negatieve eigen effectiviteitverwachting hebben, wat als drempel kan vormen voor het verschaffen van voorlichting aan kinderen en ouders, het signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling. Wat barrières ten slotte betreft, kan de medewerking en/of samenwerking van externe organisaties als maatschappelijk drempel worden ervaren.

Methoden van onderzoek

Onderzoeksopzet

In dit onderzoek zijn van tien leerkrachten uit vier basisscholen in Amsterdam, de gang van zaken op school en de maatschappelijke drempels in kaart gebracht als het gaat om het voorkomen en/of het stoppen van kindermishandeling. Daarbij is gebruik gemaakt van interviews van tien leerkrachten van vier basisscholen en interviews van twee intern begeleiders van twee van de vier basisscholen. Daarnaast is er ook gebruik gemaakt van de analyse van verplichte handelingsprotocollen, ofwel de meldcode van scholen.

Er is getracht om een zo divers mogelijke groep respondenten te betrekken in dit onderzoek. Respondenten zijn geworven via facebook en via een sneeuwbal steekbroef. Een sneeuwbal steekproef is een manier waarbij via via geworven wordt (Robson, 2002). Voor dit onderzoek betekende dit dat leerkrachten in eerste instantie benaderd werden voor het onderzoek en daarna gevraagd werd of leerkrachten ook andere leerkrachten en intern begeleiders kenden die mee wilden doen aan dit onderzoek. De keuze was ook uitgegaan naar intern begeleiders, aangezien intern begeleiders volgens het NJI (2012) nauw samenwerken in de signalering van kindermishandeling en het organiseren van hulp.

Het verkrijgen van een divers mogelijke groep leerkrachten voor dit onderzoek is gelukt, aangezien leerkrachten verschilden in achtergrondkenmerken wat betreft geslacht, leeftijd, etnische achtergrond en aantal jaren ervaring. Zo bestond de groep leerkrachten uit twee mannen en acht vrouwen. De jongste leerkracht was 26 jaar en de oudste 60. Hiernaast hadden alle leerkrachten de PABO, de beroepsopleiding tot leerkracht gevolgd, behalve de gymleraar. Acht leerkrachten hadden een Nederlandse afkomst, één leerkracht was van Arabische afkomst en de ander Surinaams. Het aantal jaren ervaring dat leerkrachten hadden varieerde van zes jaar tot 36 jaar. De groep waaraan leerkrachten les gaven varieerde van groep vier tot aan groep acht. Eén leerkracht gaf les in groep vier, de rest van de leerkrachten

gaven les in groep vijf of hoger.

Verder is er ook gebruikt gemaakt van de analyse van de verplichte meldcode die de scholen hadden. Voor aanvang van elk interview is de verplichte meldcode geanalyseerd op de onderzoeksthema's die afgeleid waren van de literatuur, namelijk voorlichting aan kinderen en ouders, signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling. Hierbij is onderzocht hoe leerkrachten dit volgens de meldcode dienden te doen.

Bij de tien leerkrachten zijn semi-gestructureerde of half gestructureerde interviews afgenomen. Een semi-gestructureerd of half gestructureerd interview houdt in, dat vragen en antwoorden van tevoren niet van vaststonden, maar de onderwerpen wel. Deze onderwerpen waren afgeleid van de literatuur en verwerkt in een interviewschema die tijdens de interviews als grafische ondersteuning dienden.

Bij aanvang van elk interview met een leerkracht werd kort verteld wat het doel was van het onderzoek, hoe het interview werd ingedeeld en dat het om een anoniem interview ging. Ook werd gevraagd achtergrondinformatie te verschaffen over leeftijd, etnische achtergrond, aantal jaren ervaring en in welke klas er les werd gegeven. De rest van het interview werd vooral opgebouwd rondom de onderzoeksthema's die afgeleid waren van de literatuur. Zo werd er gevraagd hoe voorlichting aan ouders en kinderen werd gegeven, hoe er werd gesignaleerd en gehandeld op signalen van kindermishandeling. Hierbij werd er ook naar voorbeelden gevraagd. Daarnaast werd er naar de maatschappelijke drempels binnen deze onderzoeksthema's gevraagd door in te zoomen op attitudes, sociale steun/ondersteuning en eigen effectiviteitverwachting. Zie tabel 1 voor de topiclijst die gebruikt werd tijdens de interviews.

Tabel 1: Topiclijst leerkrachten

	<i>Voorlichting kinderen en ouders</i>	<i>Signaleren</i>	<i>Handelen op signalen van kindermishandeling</i>
Hoe doet u dat?			
Voorbeelden?			
<u><i>Drempels</i></u>			
Attitude	Nadelen ? Overtuigingen? Kennis hierover ? Bewustzijn over het voorkomen van kindermishandeling op school?	Idem	Idem
Sociale steun/ Ondersteuning	Sociale norm op school? Ervaren steun/ondersteuning van collega's?	Idem	Idem
Eigen effectiviteitverwachting	Zelfverzekerd? In staat te doen?	Idem	Idem
Barrières			Samenwerking met externe instanties?

Om de attitude van leerkrachten te achterhalen op het gebied van het geven van voorlichting aan ouders en kinderen werden er vragen gesteld als: wat zijn voor u voor- en nadelen voor het wel of niet verschaffen van voorlichting aan kinderen en ouders?, wat zijn uw overtuigingen als het gaat om het verschaffen van voorlichting aan kinderen en ouders?, hoe is het gesteld met uw kennis over het geven van voorlichting aan ouders en kinderen?, hoe denkt u over het voorkomen van kindermishandeling hier op school? Dezelfde soort vragen werden ook voor de andere onderzoekscategorieën; signaleren en handelen op signalen gesteld.

Om de ervaren sociale steun/ondersteuning te achterhalen van leerkrachten bij het geven van

voorlichting aan kinderen en ouders, het signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling, werden er vragen gesteld als: hoe doen uw collega's dit? En hoe ervaart u de samenwerking met collega's?

Om eigen effectiviteitverwachting van leerkrachten te achterhalen werd er aan leerkrachten gevraagd of zij zichzelf in staat voelen om voorlichting te geven aan kinderen en ouders, te signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling.

Wat de barrières betreft, werd er binnen het handelen op signalen van kindermishandeling gevraagd hoe leerkrachten de samenwerking met hulporganisaties ervoeren. Het kwam voor dat leerkrachten hierbij mogelijkheden tot verbetering aan hadden gekaart. Het interview werd vervolgens afgesloten met een korte samenvatting van de besproken activiteiten en maatschappelijke drempels hierbij. Ook was er na afloop ruimte voor vragen en/of opmerkingen.

Bij de twee intern begeleiders van twee van de vier basisscholen is ook gebruik gemaakt van half gestructureerde interviews, waarbij voor aanvang van de interviews uitgelegd werd wat het doel van het interview was. Vervolgens werd er gecontroleerd hoe leerkrachten op de desbetreffende scholen voorlichting aan ouders en kinderen gaven, hoe er werd gesignaleerd en gehandeld op signalen van kindermishandeling. Hiernaast werd er ook gecontroleerd of de maatschappelijke drempels die leerkrachten ervoeren, klopten.

Validiteit en betrouwbaarheid

Validiteit is de mate waarin onderzoeksbevindingen een weergave vormen van hetgeen dat zich daadwerkelijk in de praktijk afspeelt (Baarda, de Goede & Teunissen, 2005; Robson, 2002; Rossi, Lipsey & Freeman, 2004). De validiteit van dit onderzoek is op verschillende manieren gewaarborgd.

Allereerst is geprobeerd sociaal wenselijke antwoorden zo veel mogelijk te voorkomen, door aan leerkrachten anonimiteit te beloven. Hiernaast is tijdens de interviews met leerkrachten telkens doorgevraagd en gevraagd naar voorbeelden, om te controleren of de werkelijkheid niet mooier werd gemaakt dan het was.

De onderzoeker was het de eerste keer opgevallen, dat een leerkracht moeite had met

structuur brengen in het interview. Zo werden thema's bijvoorbeeld door elkaar gehaald. Om dit probleem te ondervangen, werd er in de volgende interviews gebruikt gemaakt van een duidelijke topiclijst, om het schakelen tussen onderzoeksthema's voor leerkrachten gemakkelijk te maken. Deze topiclijst werd zichtbaar op een tafel gelegd zodat het voor leerkrachten duidelijk werd welke onderzoeksthema's aanbod kwamen. De onderzoeker kon door middel van deze topiclijst ook nagaan of alle onderwerpen ter sprake kwamen.

Tevens is de validiteit van dit onderzoek gewaarborgd door het feit dat leerkrachten tijdens de interviews een erg ontspannen houding hadden. Zo voelden leerkrachten zich vrij om te praten, waren zij erg open en vroegen naar verduidelijking wanneer er sprake was van onduidelijkheid. Alle leerkrachten gaven na afloop van de interviews ook aan de interviews als zeer nuttig te hebben ervaren. Het bood hen de mogelijkheid om weer bewust stil te staan bij het de gang van zaken op school en de maatschappelijke drempels die er waren als het gaat om het voorkomen en/of stoppen van kindermishandeling. Iets waar alle leerkrachten aangaven behoefte aan te hebben gehad, aangezien kindermishandeling een onderwerp was waar niet elke dag over werd gesproken.

De betrouwbaarheid van dit onderzoek is op verschillende manieren gewaarborgd. Zo is elk interview afgesloten met de vraag of er nog onderwerpen misten of onduidelijkheden waren om na te gaan of het verhaal betrouwbaar was. Ook werden de interviews na afloop samengevat, zodat respondenten konden controleren of de interpretaties van antwoorden klopten. Doordat alle interviews waren opgenomen, konden interviews zo gedetailleerd en volledig mogelijk uitgewerkt worden. Om te controleren of antwoorden generaliseerbaar waren naar hoe collega leerkrachten in en buiten de school omgaan met kindermishandeling, is er tijdens de interviews gevraagd of bepaalde situaties ook voor collega's golden. Op deze manier is nagegaan of het voorkomen en/of stoppen van kindermishandeling door leerkrachten en de maatschappelijke drempels, slechts alleen voor de geïnterviewde leerkrachten golden of ook voor andere leerkrachten in geheel de gemeente Amsterdam.

Hiernaast is de betrouwbaarheid van dit onderzoek versterkt, doordat de onderzoeker in dit onderzoek drie soorten bronnen heeft gebruikt voor de dataverzameling. Naast de interviews met leerkrachten, zijn er ook interviews met intern begeleiders geweest. Tevens werden de verplichte handelingsprotocollen, ofwel meldcode van scholen door de onderzoeker geanalyseerd. Op deze manier is de verkregen informatie van de verplichte meldcode en de

interne begeleiders vergeleken met de informatie die verkregen is van leerkrachten.

Ten slotte, is de analyse van de uitwerkingen van de interviews op een systematische manier tot stand gekomen, door gebruik te maken van het codeerprogramma QDA Miner Lite. Dit programma maakte het mogelijk om gedragingen, voorbeelden en drempels binnen de drie onderzoeksthema's duidelijk te categoriseren. Na coderen van de data, werden de gecodeerde stukken die van belang waren in Microsoft Excel overzichtelijk weergegeven. Vervolgens werden er frequenties afgeleid voor codes.

Resultaten

In dit gedeelte worden de resultaten besproken aan de hand van de onderzoeksvragen gericht op hoe leerkrachten in de gemeente Amsterdam omgaan met kindermishandeling en de maatschappelijke drempels hier binnen. Om antwoord te krijgen om de vraag: *hoe leerkrachten omgaan met kindermishandeling?*, worden eerst de resultaten besproken die verkregen zijn uit de analyse van de verplichte meldcode van scholen. Vervolgens zullen de resultaten besproken worden, die verkregen zijn vanuit de interviews met leerkrachten en intern begeleiders. Hierbij is er aandacht voor de onderzoeksthema's. Er zal worden besproken hoe leerkrachten voorlichting geven aan ouders en kinderen en hoe er gesignaleerd en gehandeld wordt op signalen van kindermishandeling. Daarnaast zullen de maatschappelijke drempels besproken worden in de manier waarop leerkrachten voorlichting aan ouders en kinderen geven, signaleren en handelen op signalen van kindermishandeling. Hierbij zal het ASE model worden betrokken.

Voorlichting aan ouders en kinderen

In de meldcode van de vier basisscholen, was geen informatie te vinden over het geven van voorlichting aan ouders en kinderen. In de praktijk bleek dat het geven van voorlichting aan ouders ook niet gebeurde. Zo gaven alle tien leerkrachten aan dat voorlichting aan ouders helemaal niet door hen werd gegeven. Vier leerkrachten gaven wel aan voorlichting te geven aan kinderen over het onderwerp kindermishandeling, door de voorlichtingsprogramma's van het Klokhuis met kinderen te bekijken en te bespreken.

Dat er geen voorlichting aan ouders werd gegeven, had vooral te maken met de attitude van leerkrachten. Hiernaast speelde sociale steun/ondersteuning die leerkrachten van de school ontvingen ook een rol.

Wat de attitude van leerkrachten betreft, gaf de helft van de leerkrachten aan het idee te hebben dat het geven van voorlichting aan ouders zou impliceren dat er vermoedens zijn dat ouders hun kinderen mishandelden. Eén leerkracht zei: *'Ik vind het moeilijk om het bespreekbaar te maken met ouders, want als je dat doet lijkt het alsof er een vermoeden is, terwijl het er niet is dan.'* Hiernaast gaven alle leerkrachten aan dat er tijdens de lerarenopleiding geen aandacht werd besteed aan hoe er voorlichting kon worden gegeven over wat kindermishandeling is en hoe dit voorkomen kon worden.

Wat de sociale steun/ondersteuning betreft, gaf de andere helft van de leerkrachten aan geen voorlichting te verschaffen aan ouders over het onderwerp, omdat er geen tijd voor vrij werd gemaakt door de school. Hiernaast gaven alle leerkrachten aan dat er ook geen aandacht binnen de school besteed werd in hoe leerkrachten voorlichting konden geven aan ouders over het onderwerp kindermishandeling. Twee leerkrachten gaven aan zich daarom niet zo zelfverzekerd genoeg te voelen in hoe voorlichting te geven aan ouders. Zo gaven deze leerkrachten aan niet goed te weten wat wel of niet gezegd kon worden tijdens zo een voorlichting.

Dat er geen voorlichting aan kinderen werd gegeven, had vooral te maken met de sociale steun/ondersteuning die leerkrachten niet ontvingen van de school. Zo was de tijd die er niet werd vrij gemaakt voor het onderwerp een groot struikelblok voor de leerkrachten die dit niet deden. Eén leerkracht gaf zelfs aan dat het onderwerp kindermishandeling geen prioriteit had op school.

Intern begeleiders bevestigden deze resultaten. Een intern begeleider gaf aan dat er voornamelijk een aanleiding moest zijn voor het geven van voorlichting aan ouders. De andere intern begeleider gaf aan dat ouders vraag hiernaar moesten hebben, anders kwam dit over alsof leerkrachten vermoedens hadden van kindermishandeling, terwijl dit niet het geval was. Daarnaast gaven beide intern begeleiders aan dat de primaire taak van leerkrachten vooral lag in het geven van lessen als rekenen en taal en dat het vooral leerkrachtafhankelijk was of zij voorlichting aan kinderen wilden geven of niet.

Signaleren van kindermishandeling

In de meldcode van alle vier basisscholen stond aangegeven wat er van leerkrachten

verwacht werd in alle contacten met leerlingen en ouders. Hierbij behoorde de verwachting dat leerkrachten attent moesten zijn op signalen die konden duiden op kindermishandeling of huiselijk geweld. In de meldcode stond niet op welke kenmerken leerkrachten precies moesten letten.

Uit de interviews met leerkrachten is gebleken, dat leerkrachten signalen opvingen door waar te nemen. Zo gaven zes leerkrachten aan signalen op te vangen door te observeren en doordat kinderen zelf naar hen toe kwamen om te vertellen dat er kindermishandeling plaats heeft gevonden. Vier leerkrachten gaven aan alleen signalen op te vangen door kinderen te observeren. Bij het waarnemen van signalen gaven alle leerkrachten aan geen gebruik te maken van de meldcode om te signaleren.

Bij het observeren van kinderen gaven leerkrachten aan vooral te letten op kenmerken van fysieke mishandeling en fysieke verwaarlozing. Het observeren of kinderen blauwe plekken hadden is een fenomeen dat de helft van alle leerkrachten benoemd hadden. Hiernaast gaven deze leerkrachten ook aan te letten op wat voor kleding kinderen aan hadden, hoe vaak en wie er niet fris roken. Ook gaven zes leerkrachten aan te letten op gesprekken tussen ouder en kind, hoe kinderen met anderen omgingen of zich voor deden. Zo werd het aanspreken van kinderen op een strenge toon door ouders als voorbeeld genoemd en kinderen die fysiek en verbaal agressief gedrag vertoonden naar andere kinderen. Twee leerkrachten gaven teruggetrokken of afwerend gedrag van kinderen ook als signaal aan. Daarnaast gaf één leerkracht aan te letten op kinderen, die vreemde gedragingen vertonen. Zo gaf de leerkracht aan: *‘Ja, zijn allerlei dingen, waarvan je denkt dit is vreemd of raar. Ik had een kind bijvoorbeeld gehad die heel vaak met haar geslachtdeel tegen de punt van de tafel stond en tegen het hek. Dit vond ik wel heel vreemd voor een klein kind..’* Eén ander leerkracht gaf verder aan door op huisbezoek bij een leerling te zijn geweest, erachter te komen dat er sprake was van fysieke verwaarlozing. Ondanks huisbezoeken niet zijn toegestaan, zei de leerkracht hierover: *‘Heel goed van mij om de leefsituatie thuis te hebben gezien, het kind had thuis namelijk geen vloerbedekking op een betonnen vloer en het kind sliep op een matras zonder beddengoed met alleen een dekbed.’*

Ondanks dat leerkrachten attent waren op signalen, kwam ook naar voren dat leerkrachten maatschappelijke drempels ervoeren. Dit had overwegend te maken met de attitude. Zo gaven negen leerkrachten aan, gedurende de opleiding tot leerkracht niets te hebben geleerd over

kenmerken van signalen van kindermishandeling. De leerkracht die dit wel geleerd had, gaf te kennen dat dit tijdens de keuzeminor Jeugdzorg en Onderwijs was. Echter, was de vorm waarin het signaleren besproken werd vooral informatief en passief. Hiernaast gaven vier leerkrachten aan gedurende het beroep als leerkracht ook geen workshop of training te hebben gehad over hoe te kunnen signaleren. De zes leerkrachten die een workshop vanuit school hadden gehad gaven echter aan, dat het kunnen signaleren van alle vormen van kindermishandeling desondanks lastig was. Eén leerkracht gaf hierop aan dat het niet kunnen signaleren van alle vormen van kindermishandeling, niet alleen een probleem was van leerkrachten op desbetreffende school waar deze leerkracht les op gaf, maar van heel veel scholen. Zo gaf deze leerkracht, tevens adjunct directrice van een school aan: *‘Wat ik weet van andere scholen, van interne begeleiders vooral, is dat er toch wel een naar gevoel is als het gaat om het signaleren van slachtoffers van kindermishandeling. Het idee dat ze toch heel veel missen, want statistisch gezien zit er tenminste één slachtoffer in de klas. Als Intern Begeleider kom je de statistieken niet in de praktijk tegen, dus dan mis je wel een heleboel.*

Ook deze resultaten werden bevestigd door de intern begeleiders. De twee intern begeleiders gaven aan, dat leerkrachten vooral op de fysieke vormen letten van kindermishandeling. De wat minder zichtbare vormen, vonden leerkrachten lastig te signaleren. Eén intern begeleider gaf aan dat leerkrachten voornamelijk moeite hadden met het signaleren van seksueel misbruik bij leerlingen.

Handelen op signalen van kindermishandeling

In de verplichte meldcode werd uitgelegd welke stappen er ondernomen dienen te worden na signaleren. Ook werden tips meegegeven hoe leerkrachten het gesprek met kinderen en ouders moesten aangaan.

Van de geïnterviewde leerkrachten gaven er zeven aan na signaleren van kindermishandeling, advies in te winnen bij een collega leerkracht of de interne begeleider. Eén leerkracht gaf aan ook advies te hebben gevraagd bij het Veilig Thuis. De zeven leerkrachten voerden tevens gesprekken met kinderen over hetgeen de leerkrachten gesignaleerd hadden om concrete informatie in te winnen. Hierbij gaven zes van de zeven leerkrachten aan nooit aan het kind te vragen wat het wilde. Er werd altijd aan het kind verteld dat de informatie gedeeld zou worden met een collega leerkracht of intern begeleider, zoals de meldcode ook voorschreef.

Alle zeven leerkrachten gingen ook inventariserende gesprekken aan met ouders. Van deze leerkrachten gaven zes dit zelfstandig te hebben gedaan, één gaf aan dit samen met de interne begeleider te hebben gedaan. Het overwegen van de aard en de ernst van kindermishandeling of huiselijk geweld werd in alle gevallen samen door de interne begeleider gedaan, zoals de meldcode voorschreef. Het organiseren van hulp van kindermishandeling of huiselijk geweld werd altijd door de interne begeleider of directie gedaan. Dit is echter, in tegenspraak met wat er volgens de meldcode diende te gebeuren. Het doen van een melding gebeurde daarentegen in alle gevallen zoals in overeenstemming met de meldcode, via de intern begeleider of de directie.

Van de geïnterviewde leerkrachten waren er ook leerkrachten die geen gebruik maakten van de meldcode. Zo gaven drie leerkrachten de meldcode nooit te hebben gebruikt. Eén leerkracht gaf aan de signalen meteen door te hebben gespeeld aan de intern begeleider, die de signalen verder oppakte. Een andere leerkracht gaf aan dat er gedurende haar carrière als leerkracht slechts één geval van kindermishandeling voor was gekomen. Hierbij bevond het slachtoffer zich al in zo'n stadium dat het kind en diens gezin al hulp kreeg, waardoor de meldcode volgens deze leerkracht niet nodig was. De gymleerkracht gaf verder aan dat signalen door werden gegeven aan de groepsleerkrachten die de signalen verder op pakten.

Ondanks zeven van de tien leerkrachten de meldcode gebruikten als leidraad bij het handelen op signalen, gaven leerkrachten aan ook maatschappelijke drempels te ervaren bij het handelen op signalen. Enerzijds hadden deze te maken met de attitude van leerkrachten, anderzijds met barrières. Van de leerkrachten, die aangaven de meldcode nooit te hebben gebruikt, gaf één leerkracht aan dat *'kindermishandeling een privéaangelegenheid is, waar leerkrachten zich eigenlijk niet mee dienden te bemoeien.'* De gymleerkracht gaf aan dat het handelen op signalen van kindermishandeling geen taak was voor een gymleerkracht. Alle leerkrachten gaven verder aan binnen de opleiding tot leerkracht geen interactieve lessen te hebben gekregen over hoe te handelen op kindermishandeling. Binnen de minor Jeugdzorg en Onderwijs had één leerkracht de meldcode kindermishandeling behandeld gekregen. Dit was echter op informatieve en passieve basis. Ook hadden leerkrachten geen idee welke hulporganisaties geraadpleegd kon worden bij kindermishandeling.

Bij het uitoefenen van het beroep als leerkracht, gaven zes leerkrachten aan een workshop of training te hebben gevolgd. Zo vertelde een leerkracht: *'We hebben een studiedag laatst gehad*

waarin de meldcode werd besproken. Als we een signaal krijgen van kindermishandeling, wat moeten we dan doen werd duidelijk gemaakt'. Hierbij maakten rollenspellen geen onderdeel uit van de trainingen of workshops.

De grootste barrière voor leerkrachten was dat men altijd met aantoonbare bewijzen moest komen voor het kunnen confronteren van ouders. Signalen op basis van wat kinderen alleen vertelden, waren niet voldoende. Als ouders zouden ontkennen, gaven alle leerkrachten aan, niet te weten hoe te handelen. Zo gaf een leerkracht aan: *'Als je als ouders aan niks wilt meewerken, kan dat in Nederland. Tenzij je hard kan maken dat er iets niet pluis is achter de deur. Nou wie kan dat?'*. Dit is dan ook de reden waarom alle leerkrachten het handelen van signalen van kindermishandeling zouden overlaten aan de intern begeleiders.

Acht leerkrachten gaven ook aan dat leerkrachten niet gemakkelijk werd gemaakt door Bureau Jeugdzorg. Ook gaf één leerkracht niet tevreden te zijn over Veilig Thuis. Vooral over Bureau Jeugdzorg waren deze acht leerkrachten niet vol lof over te spreken. Zo vonden alle acht leerkrachten, dat Bureau Jeugdzorg slechts communiceerde met scholen. Zo gaven leerkrachten over Bureau Jeugdzorg aan dat er geen terugkoppeling over onderzoeken werd gegeven en ontbrak er enige transparantie hierover. Ook werd er meerdere malen geen gewenste hulpverlening geboden, aangezien het lang duurde voordat hulp van de grond kwam en er meerdere keren geen gedegen onderzoek door Bureau Jeugdzorg werd uitgevoerd. Ook gaven alle acht leerkrachten aan dat er teveel wisselingen tussen voogden en hulpverleners waren binnen Bureau Jeugdzorg, wat de boel stagneerde. Eén leerkracht gaf over Veilig Thuis aan dat er geen terugkoppeling werd gegeven nadat Veilig Thuis informatie had ingewonnen over een bepaalde leerling.

De intern begeleiders bevestigden grotendeels de verhalen van leerkrachten. De intern begeleiders gaven aan dat het klopte dat leerkrachten laagdrempelige gesprekken voerden met het kind en de ouders om te achterhalen of kindermishandeling daadwerkelijk plaatsvond. Mochten er problemen zich hierin voordoen, konden leerkrachten altijd bij hen terecht voor vragen. Het voeren van inventariserende gesprekken met ouders hoefden de leerkrachten echter niet zelfstandig te doen. Dit mocht met een collega leerkracht of met de interne begeleider. In gevallen waarbij er verondersteld werd dat ouders zouden ontkennen, werden gesprekken door intern begeleiders gedaan. Echter, gaven intern begeleiders aan dat het handelen op signalen van kindermishandeling ook bij de taak van een gymleerkracht hoorde.

Volgens hen deden de gymleerkrachten van de desbetreffende school waar les werd gegeven ook.

Conclusie en Discussie

Als antwoord op de vraag *‘Hoe gaan leerkrachten uit het basisonderwijs in de gemeente Amsterdam om met kindermishandeling’* is geconcludeerd dat er geen voorlichting aan ouders wordt gegeven over kindermishandeling. Hiernaast gaf het merendeel van de leerkrachten aan geen voorlichting over kindermishandeling aan kinderen te geven. Verder signaleerden leerkrachten vooral fysieke mishandeling en verwaarlozing. Dit gebeurde vooral door te observeren of door gesprekken met leerlingen aan te gaan. Het volgen van de meldcode om te signaleren deden leerkrachten niet. Wellicht had dit te maken met het feit dat in de meldcode geen kenmerken in stonden waar leerkrachten op konden letten. Wat het handelen op signalen van kindermishandeling betreft, gaven de meeste leerkrachten aan de meldcode als leidraad voor het handelen te gebruiken. Hierbij voerde het overgrote deel gesprekken met ouders en met kinderen voornamelijk zelfstandig. Het overwegen van de aard en de ernst van kindermishandeling of huiselijk geweld werd in alle gevallen samen door de interne begeleider gedaan, zoals de meldcode voorschreef. Het organiseren van hulp van kindermishandeling of huiselijk geweld werd altijd door de interne begeleider of directie gedaan. Dit is in tegenspraak met wat er volgens de meldcode diende te gebeuren. Het doen van een melding gebeurde daarentegen, wel altijd via de intern begeleider of de directie, zoals in overeenstemming met de meldcode.

Als antwoord op de vraag *‘Wat maatschappelijke drempels zijn in de wijze waarop leerkrachten omgaan met kindermishandeling?’* is geconcludeerd dat attitude en sociale steun/ondersteuning van leerkrachten vooral een rol spelen in het niet geven van voorlichting aan ouders en kinderen. Ook speelt de attitude van leerkrachten een rol bij het niet signaleren of het moeite hebben met signaleren van leerkrachten. Het ontbreken van kennis bijvoorbeeld, is iets wat is opgevallen. Dit leek nauw samen te hangen met de eigen effectiviteitverwachting van leerkrachten. Leerkrachten gaven namelijk aan moeite te hebben met signaleren van kindermishandeling, vooral als het ging om niet zichtbare vormen. Attitude en barrières bleken ook een grote maatschappelijke drempel te zijn als het gaat om handelen op signalen van kindermishandeling. Zo is bijvoorbeeld gebleken dat overtuigingen van leerkrachten een rol speelden bij het niet handelen op signalen van kindermishandeling. Wat barrières betreft, gaven alle leerkrachten aan ontevreden te zijn over de samenwerking met Bureau Jeugdzorg.

Op grond van de bevindingen van dit onderzoek is sterk aan te bevelen veranderingen

teweeg te brengen in de attitude van leerkrachten, ervaren sociale steun/ondersteuning en barrières. Het werken aan de attitude van leerkrachten kan hierbij ten goede komen aan de eigen effectiviteitverwachting van leerkrachten, aangezien dit samen lijkt te hangen met attitude.

Verandering in attitude in het geven van voorlichting aan ouders en kinderen kan bereikt worden door leerkrachten informatie te verschaffen over hoe voorlichting te kunnen geven aan ouders en kinderen over kindermishandeling. Hierbij is sociale steun/ondersteuning vanuit school van belang. Het is belangrijk dat scholen de tijd vrij maken om het onderwerp ter sprake te brengen. Hiernaast kan de attitude van leerkrachten als het gaat om signaleren ook veranderen door meer informatie te verschaffen aan leerkrachten over niet zichtbare vormen van kindermishandeling. Dit kan bijvoorbeeld geregeld worden door tijdens de opleiding tot leerkracht al aandacht hieraan te besteden. Alle leerkrachten gaven namelijk aan geen informatie over het signaleren van kindermishandeling te hebben gekregen gedurende de opleiding tot leerkracht. Hiernaast kan in een studiemiddag of workshop die scholen organiseren ook informatie verschaft worden over de niet zichtbare vormen van kindermishandeling. Kenmerken van de niet zichtbare vormen van kindermishandeling kunnen ook mee genomen worden in de meldcode. Immers, uit de resultaten bleek dat er in de meldcode geen kenmerken van kindermishandeling werd aangegeven.

Wat het veranderen van de attitude in het handelen op signalen van kindermishandeling betreft, kunnen interactieve werkvormen zoals rollenspellen tijdens een studiemiddag ingezet worden om de kennis van leerkrachten hierover te vergroten. Dit wordt ook beaamd door internationale literatuur, waarin rollenspellen en andere interactieve leerstijlen worden aanbevolen bij het overdragen van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden (Kaslow, 2004). Leerkrachten binnen dit onderzoek gaven ook aan hier behoefte aan te hebben. Uit de resultaten is ook gebleken dat de samenwerking met organisaties als Veilig Thuis en Bureau Jeugdzorg een grote barrière vormt voor het handelen op signalen van leerkrachten. Door de verantwoordelijkheid die de gemeente Amsterdam vanaf 1 januari 2015 heeft voor de zorg voor jeugd, kan de gemeente een rol hierin spelen door de communicatie en werkwijzen van Bureau Jeugdzorg en Veilig Thuis te verbeteren. Uit de resultaten is namelijk gebleken dat leerkrachten verlangden naar betere communicatie vanuit de organisaties en gedegen onderzoek.

De betrouwbaarheid van dit onderzoek is ondersteund door de onderzoeksopzet. Zo is er gebruik gemaakt van drie verschillende soorten bronnen om gegevens te kunnen vergelijken op juistheid. Dit waren interviews met leerkrachten, interviews met intern

begeleiders en de analyse van de meldcode die scholen verplicht hadden. Ook was er sprake van een gevarieerde groep leerkrachten. Zo verschilden de leerkrachten onder andere in leeftijd, aantal jaren ervaring en culturele achtergrond. Hiernaast zijn alle interviews opgenomen en bij het uitwerken nageluisterd. Door tijdens de interviews door te vragen en na afloop alles samen te vatten zijn onjuistheden en onvolkomenheden voorkomen. Ook zijn sociaal wenselijke antwoorden voorkomen door tijdens de interviews naar voorbeelden te vragen. De respondenten voelden zich tijdens de interviews ook op hun gemak. Ook gaven ze aan het nut van de interviews in te zien, wat maakte dat er open en eerlijk geantwoord werd. Zo gaven leerkrachten eerlijk toe geen voorlichting te geven aan ouders en kinderen of de meldcode nooit te gebruiken.

Ondanks dat er maar tien leerkrachten aan dit onderzoek hebben deelgenomen, is het aannemelijk dat de resultaten generaliseerbaar zijn naar andere leerkrachten van basisscholen van andere gemeenten. Dit vanwege de diversiteit van leerkrachten die mee hebben gedaan aan dit onderzoek. En ook vanwege het feit dat de onderzoeker vergelijkbare bevindingen heeft gevonden bij het interviewen van een leerkracht uit de gemeente Diemen. Echter, met zekerheid is niet te stellen of de resultaten generaliseerbaar zijn voor alle gemeenten. Hier is meer onderzoek voor nodig.

Literatuur

Alink, L. R. A., Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland Anno 2010: De tweede nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Casimir Publishers.

Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behaviour*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitude. *Annual Review of Psychology*, 52, 27-58.

doi: 10.1146/annurev.psych.52.1.27

Baarda, B., De Goede, M., & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek:*

Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek. Groningen:

Wolters-Noordhoff.

- Bureau Veldkamp & Ministerie van VWS (2012). *Voormeting onderzoek Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. Geraadpleegd op 26 februari 2015 via <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/11/30/samenvatting-onderzoek-meldcode-huiselijk-geweld-en-kindermishandeling>.
- Coulton, C. J., Crampton, D. S., Irwin, M., Spilsbury, J. C., & Korbin, J. E. (2007). How neighborhoods influence child maltreatment: A review of the literature and alternative pathways. *Child Abuse & Neglect, 31*, 1117-1142. doi: 10.1016/j.chiabu.2007.03.023
- Cyr, C., Euser, E. M., Bakermans- Kranenburg, M., & IJzendoorn, M. H. (2010). Attachment security and disorganization in maltreating and high-risk families: A series of meta-analyses. *Development & Psychopathology, 22*, 87-108.
doi: 10.1017/S0954579409990289
- De Vries, H., Dijkstra, M., & Kuhlman, P. (1988). Self-efficacy: The third factor besides attitude and subjective norm as a predictor of behavioural intentions. *Health Education Research, 3*, 273-282. doi: 10.1093/her/3.3.273
- Dubowitz, H., & Bennet, S. (2007). Physical abuse and neglect of children. *The Lancet, 369*, 1891-1899. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60856-3
- Elliot, K., & Urquiza, A. (2006). Ethnicity, culture, and child maltreatment. *Journal of Social Issues, 62*, 787-808. doi: 10.1111/j.1540-4560.2006.00487.x
- Euser, E. M. (2009), Child maltreatment: prevalence and risk factors. *Doctoral thesis, Leiden University*.
- Euser, E. M., van IJzendoorn, M. H., Prinzie, P., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). Elevated child maltreatment rates in immigrant families and the roles of socioeconomic differences. *Child Maltreatment, 16*, 63-73.
doi: 10.1177/1077559510385842
- Gemeente Amsterdam (2014). *Factsheet Kindermishandeling*. Verkregen op 5 februari 2015

via

http://www.amsterdam.nl/publish/pages/604445/2014_09_16_factsheet_kindermishandeling_september_2014.pdf

Gemeente Amsterdam (2015). *Regio aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling. Op weg naar duurzame veiligheid 2015-2020*. Geraadpleegd op 5 februari 2015 via

<http://www.amsterdam.nl/gemeente/organisatie/sociaal/onderwijs-jeugd-zorg/zorg-wmo-beleid/amsterdamse-aanpak/beleid/regioaanpak-2015/>

Gilbert, R., Kemp, A., Thoburn, J., Sidebotham, P., Radford, L., Glaser, D., . . .

MacMillan, H. L. (2009). Recognising and responding to child maltreatment. *The Lancet*, 373, 167-180. doi: 10.1016/S0140-6736(08)61707-9

Hermanns, J. (2008). *Het bestrijden van kindermishandeling: Een aanpak die werkt*.

Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Hoefnagels, C. (2001). *Met recht van spreken: Enkele theoretische en empirische bijdragen ten behoeve van de secundaire preventie van kindermishandeling*. Amsterdam: SWP.

Hoefnagels, C., Onrust, S., Goossens, F., van Haastrecht, H., Staal, J., Bartelds, S., . . .

Speetjens, P. (2014). *Nemen kinderen het woord? Effect evaluatie van Klokhuis over Kindermishandeling*. Utrecht: Trimbos Instituut.

Jeugdzorg Nederland (2013). *Jaarverslag AMK 2013*. Zwolle: Zalsman.

Kaslow, N. J. (2004). Competences in professional psychology. *American Psychologist*, 59, 774-781. Geraadpleegd op 5 februari 2015 via <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.59.8.774>

Kenny, M. C. (2004). Teachers' attitudes toward and knowledge of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 28, 1311-1319. doi: 10.1016/j.chiabu.2004.06.010

- Lechner, L. & de Vries, H. (1995). Starting participation in an employee fitness program: Attitudes, social influence and self-efficacy. *Preventive Medicine, 24*, 627-633. doi: 10.1006/pmed.1995.1098
- McGloin, J. M., & Widom, C. S. (2001). Resilience among abused and neglected children growing up. *Development and Psychopathology, 13*, 1021-1038. Geraadpleegd op 15 maart 2015 via <http://journals.cambridge.org.proxy.library.uu.nl/action/displayFulltext?type=1&fid=92716&jid=DPP&volumeId=13&issueId=04&aid=92715&bodyId=&membershipNumber=&societyETOCSession=>
- Meerding, J. (2005). *De maatschappelijke kosten van kindermishandeling*. In: Baartman, H., Bullens, R., & Willems, J. (Eds.) *Kindermishandeling, de politiek een zorg*. Amsterdam: SWP.
- Ministerie van VWS en ministerie van Ven J (2014). *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden*. Geraadpleegd op 5 februari 2015 via <http://www.nji.nl/nl/Jeugdwet-publicatie-Staatsblad-14-3-2014.pdf>
- Mikton, C., & Butchart, A. (2009). Child maltreatment prevention: a systematic review of reviews. *Bulletin of the World Health Organization, 87*, 351-361. doi:10.2471/BLT.08.057075
- Moritsugu, J., Vera, E., Wong, F. Y., & Grover-Duffy, K. (2013). *Community Psychology (fifth edition)*. Boston: Pearson
- Nelson, E. C., Heath, A. C., Madden, P. A. F., Cooper, L., Dinwiddie, S. H, Bucholz, K. K., . . . Martin, N. G. (2002). Association between self-reported childhood sexual abuse and adverse psychosocial outcomes: Results from a twin study. *Archives of General Psychiatry, 59*, 139-145. doi:10.1001/archpsyc.59.2.139.
- NJI (2012). *Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling voor professionals in het*

primair onderwijs. Geraadpleegd op 5 februari via

http://www.zat.nl/zat/download/PO_MeldcodeHuiselijkGeweldKindermishandeling_2012.pdf

Priluck, R., & Till, B. D. (2004). The role of contingency awareness, involvement and need for cognition in attitude formation. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 32, 329-344. doi: 10.1177/0092070303257646

Robson, C. (2002). *Real world research: A resource for social scientists and practitioner-researchers (second edition)*. Oxford: Blackwell Publishing.

Ronan, K. R., Canoy, D. F., & Burke, K. J. (2009) Child maltreatment: Prevalence, risk, solutions, obstacles. *Australian Psychologist*, 44, 195- 213.
doi: 10.1080/00050060903148560

Rossi, P. H., Lipsey, M. W., & Freeman, H. W. (2004). *Evaluation. A systematic approach (7th edition)*. Thousand Oaks, CA: Sage publications.

Runyan, D. K., Shankar, V., Hassan, F., Hunter, W. M., Jain, D., Paula, C. S., . . . Bordin, I. A. (2010). International variations in harsh child discipline. *Pediatrics*, 126, 701-711.
doi: 10.1542/peds.2008-2374

Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D., & Carnes, M. (2007): Long-term physical and mental health consequences of childhood physical abuse: Results from a large population-based sample of men and women. *Child Abuse & Neglect*, 31, 517-530.
doi:10.1016/j.chiabu.2007.01.003

Stith, S. M., Liu, T., Davies, L. C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., Som, A., . . . Dees, J. E. M. E. G. (2009). *Aggression and Violent Behavior*, 14, 13 - 29.
doi:10.1016/j.avb.2006.03.006

Taskforce kindermishandeling en Seksueel misbruik (2014). *Monitor actieplan kinderen veilig 2012-2016 en acties Rijk-Samsom*. Verkregen op 24 januari 2015 via

- <http://www.taskforcekinderenveilig.nl/491/monitor-november.pdf>
- Topping, K. J., & Barron, I. G. (2009). School-based child sexual abuse prevention programs: A review of effectiveness. *Review Of Educational Research, 79*, 431-463. doi: 10.3102/0034654308325582
- Van der Vegt, A., Diepeveen, M., Klerks, M., Voorpostel, M., & Weerd, M. de (2001). *Je verweren, kun je leren. Evaluatie van de Marietje Kessels-projecten, eindrapport*. Leiden: Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Van Rooijen, K., Berg, T., & Bartelink, C. (2013). *Wat werkt bij de aanpak van kindermishandeling?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op 5 februari 2015 via [http://www.bredeschoolnizw.nl/nl/\(311053\)-nji-dossierDownloads-WatWerkt_Kindermishandeling.pdf](http://www.bredeschoolnizw.nl/nl/(311053)-nji-dossierDownloads-WatWerkt_Kindermishandeling.pdf)
- Wilcock, A., Pun, M., Khanona, J., & Aung, M. (2004). Consumer attitudes, knowledge and behavior: A review of food safety issues. *Trends in Food Science & Technology, 15*, 56-66. doi: 10.1016/j.tifs.2003.08.004
- Wilson, S. R., Rack, J. J., Shi, X., Norris, A. M. (2008). Comparing physically abusive, neglectful, and non-maltreating parents during interactions with their children: A meta-analysis of observational studies. *Child Abuse & Neglect, 32*, 897-911. doi: 10.1016/j.chiabu.2008.01.003
- Wolzak, A., & Ten Berge, I. (2005). *'Kindermishandeling. De aanpak in Nederland'*. Utrecht/Amsterdam: NIZW Jeugd/SWP.
- ZonMw (2014). *A screening tool for risk of child abuse by frontline workers. Development and pilot validation research of the Mini-CARE*. Geraadpleegd op 28 februari 2015 via <http://www.zonmw.nl/nl/projecten/project-detail/a-screening-tool-for-risk-of-child-abuse-by-frontline-workers-development-and-pilot-validation-rese/voortgang/>